

Голубнича Л.

- кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 3 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 378.014

**ИСТОРИОГРАФИЯ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМАТИЧНОГО КОНТРОЛЮ
НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВНЗ СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
РЕГІОНУ (50-80-х рр. ХХ ст.)**

У статті розглядається розвиток діагностування навчальних досягнень студентів вищих навчальних закладів Східного регіону України у період 50-80-х рр. ХХ століття. З'ясовано види та форми контролю, що застосовувалися вищою школою зазначеного часу та регіону. Встановлено особливості їх використання та недоліки, які підштовхнули до реформування вищої освіти починаючи з 90-х рр. минулого століття.

Ключові слова: *контроль, навчально-пізнавальна діяльність, студенти, види контролю, форми контролю, вища школа, навчальний процес, регіон.*

Голубничая Л.

- кандидат педагогических наук, доцент кафедры иностранных языков № 3 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

**ИСТОРИОГРАФИЯ ОРГАНИЗАЦИИ СИСТЕМАТИЧЕСКОГО
КОНТРОЛЯ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ В ВУЗАХ
ВОСТОЧНОУКРАИНСКОГО РЕГИОНА (50-80-х гг. ХХ ст.)**

В статье рассматривается развитие диагностирования учебных достижений студентов высших учебных заведений Восточного региона Украины в период 50-80-х гг. ХХ века. Выяснены виды и формы контроля, которые применялись высшей школой указанного времени и региона. Установлены особенности их использования и недостатки, которые

подтолкнули к реформированию высшего образования начиная с 90-х гг. прошлого века.

***Ключевые слова:** контроль, учебно-познавательная деятельность, студенты, виды контроля, формы контроля, высшая школа, учебный процесс, регион.*

Golubnycha L.

- Candidate of Educational Sciences, an Associate Professor of the department of foreign languages № 3 of Yaroslav the Wise National Law University

HISTORIOGRAPHY OF SYSTEMATIC CONTROL OF STUDENTS STUDYING IN UNIVERSITIES OF EASTUKRAINIAN REGION (50-80's XX-th century.)

The article deals with the development of diagnostics academic performance of students in higher education in the Eastern region of Ukraine in the period 50-80's of the twentieth century. The types and forms of control that were used in higher school of the indicated time and region are determined. The peculiarities of their usage and flaws that have pushed for reform of higher education since the 90's are cleared up.

***Keywords:** control, teaching and learning activities, students, controls, form controls, higher school, learning process, region.*

Постановка проблеми. Контроль навчально-пізнавальної діяльності студентів виступає важливою складовою навчального процесу вищої школи, оскільки дозволяє виявляти рівень засвоєння майбутніми фахівцями навчального матеріалу. Він має на меті стимулювання мотивації студентів до учіння, а також сприяння успішності у виконанні їхньої подальшої професійної практики, відтак він задовольняє потреби як окремої особистості, так і суспільства в цілому.

Актуальність розробки проблем поліпшення контролю навчання студентів пов'язана з вирішенням питання підвищення якості підготовки

спеціалістів з вищою освітою, що виявляється невідкладним завданням сучасних вищих навчальних закладів на шляху євроінтеграції.

Аналіз досліджень з зазначеної теми свідчить, що в останні десятиріччя питання ефективності систематичного діагностування навчальних досягнень студентів ВНЗ Східного регіону України неодноразово ставали предметом наукових пошуків науковців. Так, упродовж вказаного періоду дану проблему підіймали А.Дамасевич, В.Євдокимов, В.Луценко, Л.Рибалко, О.Рогова, М.Сукнов, О.Чередник та ін.. Становлення та розвиток університетської освіти в Україні, зокрема організацію контролю навчання студентів розглядали Т.Єфименко, А.Котова, І.Кравчук, В.Майборода та ін..

Однак на сьогодні не існує детальної рефлексії історіографії систематичного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону 50-80-х рр. ХХ століття.

Метою статті є історіографічне дослідження систематичного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону 50-80-х рр. ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Аналіз історико-педагогічних та архівних джерел дозволяє стверджувати, що зворотній зв'язок між викладачем і студентом у процесі організації навчання у вищих навчальних закладах в другій половині ХХ – початку ХХІ століття забезпечувався здійсненням систематичного контролю навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді.

Протягом другої половини ХХ століття в процесі планування заходів контролю навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді необхідно було передбачати такі форми контролю, які визначалися рішеннями партії та уряду про вищу й середню школи, наказами Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР і УРСР,

Міністерства освіти СРСР і УРСР, рішеннями ради інституту тощо.

У ході проведеного дослідження встановлено, що у 50-х роках минулого століття у практиці вищої педагогічної школи Східноукраїнського регіону використовувалися наступні види контролю: попередній, поточний, періодичний і підсумковий.

Як свідчить проведене історіографічне дослідження, попередній контроль, надавав можливість викладачам отримати інформацію про вихідний рівень знань студентів, їхнього розуміння мети навчальних завдань та сформуванню умінь щодо використання різних способів навчання. Як правило, такий вид контролю застосовувався для з'ясування особистісного розвитку студентів перед вивченням окремих тем або розділів. Аналіз результатів попереднього контролю сприяв також прогнозуванню успішності засвоєння студентами навчального матеріалу, який планувалося викласти, та усуненню незрозумілих моментів перед виконанням самостійної роботи.

Вивчення досвіду роботи вищих навчальних закладів 50-х рр. ХХ ст. дозволяє стверджувати, що для керування процесом навчання студентів викладачі використовували поточний контроль, який виконував функцію зворотного зв'язку. Під час організації навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді цей вид контролю дозволяв отримати інформацію про якість засвоєння останніми навчального матеріалу, оцінити успішність їх навчальної діяльності та при необхідності корегувати його [5].

У ході проведеного дослідження встановлено, що викладачі вищих навчальних закладів Харкова, Донецька, Луганська та інших міст Східного регіону України організовували роботу зі студентами так, щоб поточний контроль навчання студентської молоді відбувався у різних формах. Наприклад, під час лекцій, з метою поточного контролю проводилися усні опитування або роздавалися картки програмованого контролю. На практичних заняттях поточний контроль знань студентів проходив у

вигляді перевірки домашніх завдань, що дозволяло викладачам з'ясувати ступінь засвоєння теоретичного матеріалу та встановити зворотній зв'язок зі студентами [2].

Метою тематичного (проміжного) контролю у вітчизняних вищих навчальних закладах 50-х рр. ХХ ст. було виявлення ступеня засвоєння матеріалу з окремої теми. Як правило, тематичний контроль проходив у вигляді контрольних робіт.

Періодичний контроль знань, умінь та навичок студентів дозволяв педагогам оцінити знання студентів за визначений період часу, а підсумковий контроль проводився на кінцевій стадії вивчення певних дисциплін та був спрямований на отримання узагальнюючої інформації про рівень сформованості самостійності студентів, яка значною мірою залежала від успішності виконання останніми самостійної роботи [2].

У ході наукової розвідки виявлено, що головним недоліком будь-якого з вище названих видів контролю була його епізодичність. Тому вони доповнювалися стимулюванням студентів до здійснення самоконтролю власної навчальної діяльності. Педагоги досліджуваного періоду наголошували, що самоконтроль – це одна з форм прояву таких рис особистості, як самостійність, старанність, цілеспрямованість у здобутті знань та виявляється у здатності регулювати свою діяльність, перевіряти свої навчальні дії, виправляти недоліки та помилки у власній роботі, критично їх аналізувати та самостійно знаходити шляхи виправлення помилок [7, с.102].

Згідно із документами, прийнятими у 60-х рр., провідне місце в системі контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів посідали заліки, курсові та державні іспити, результати яких використовувалися для визначення рівня успішності як основного показника якості навчання майбутніх спеціалістів на конкретному етапі їх підготовки у вищому навчальному закладі [3].

Нормативно-законодавчою базою СРСР 70-х років заліки визначалися формою перевірки рівня успішності виконання студентами лабораторних та розрахунково-графічних робіт, курсових проектів, засвоєння навчального матеріалу практичних і семінарських занять, а також формою перевірки навчальної та виробничої практик і виконання протягом цих практик усіх навчальних доручень відповідно до затвердженої програми.

З окремих дисциплін заліки мали форми контрольних робіт, які проводилися на практичних заняттях. Заліки з семінарських занять виставлялися на основі представлених рефератів, доповідей чи виступів студентів на семінарах. Заліки із суспільних наук проводилися у формі усного опитування студентів. Крім того, викладачі мали право без опитування виставляти заліки тим студентам, які брали активну участь у семінарських та практичних заняттях. Заліки з окремих курсів, які не підсумовувалися іспитами, проводилися в кінці читання лекцій до початку екзаменаційної сесії [1].

Відзначимо, що на початку 70-х рр. ХХ ст. у практиці вищої педагогічної школи Східного регіону України проблемам контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів приділялося більше уваги у порівнянні з попередніми роками. Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР активно розглядалися питання щодо перевірки знань студентів шляхом написання курсових, складання іспитів та заліків тощо. Іспити визначалися заключним етапом у процесі вивчення всієї дисципліни чи її частини та мали на меті перевірити знання студентів із теорії та виявити навички використання отриманих знань під час рішення практичних завдань, а також навички самостійної роботи з навчальною та науковою літературою. Згідно з архівними документами вищих навчальних закладів досліджуваного регіону як і в попередні роки студенти складали іспити та заліки з дисциплін, передбачених навчальним

планом, при цьому залишалася незмінною кількість іспитів і заліків, які виносилися на сесію.

Аналіз науково-педагогічної літератури досліджуваного періоду свідчить, що особлива увага у даний період приділялася також самоконтролю як одному із видів контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів. Так, викладачі Харківського державного університету імені А.М.Горького І.Наумченко та Т.Пишнов орієнтували студентів на здійснення самоконтролю та створювали ситуації, які стимулювали майбутніх фахівців до самоперевірки. Досвід роботи також засвідчив необхідність залучення студентів до самоконтролю з будь-якої дисципліни, що дозволяє сформувати у них самостійність і активність у засвоєнні знань, підвищити інтерес до роботи, прищепити навички навчальної роботи. До умов здійснення ефективного самоконтролю викладачі відносили вдосконалення пізнавальних умінь, проведення взаємоперевірок між студентами, наявність ключів до виконання завдання, навчальних інструкцій тощо [4].

З метою підвищення ефективності організації процесу навчання студентів викладачі досліджуваного періоду (І.Наумченко, Т.Пишнов, Р.Хворостян) також визначали певні вимоги щодо використання засобів самоконтролю:

- матеріал для самоконтролю повинен бути лаконічно завершеним;
- спеціальні інструкції до організації самостійної роботи студентів повинні включати у себе порядок та характер дій студентів та застерігати їх від помилок;
- моделі рішення задач для самоконтролю доцільно пропонувати тим студентам, у яких уже є досвід виконання подібних завдань [4].

У ході історіографічного дослідження виявлено, що період 70-х рр. ХХ століття характеризувався також розробкою і впровадженням у практику вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону

нестандартних методик здійснення самоконтролю студентів, які були спрямовані на прояв таких рис студентів, як самостійність та активність. В результаті їх застосування значно покращувалося засвоєння матеріалу студентами і підвищувався рівень їхньої пізнавальної активності.

Серед основних видів самоконтролю, котрі використовувалися у практиці вищої школи Східного регіону досліджуваного періоду, виявлено такі:

- первісне ознайомлення студентів з параграфами підручника, які планувалося вивчати на наступному занятті;
- закріплення викладеного на заняттях матеріалу у самостійної роботи з текстом підручника та інших навчальних посібників;
- перевірка засвоєння теоретичних положень на практиці;
- здійснення студентами взаємоконтролю засвоєних знань та умінь.

У ході наукового пошуку виявлено, що для кінця 70-х рр. досліджуваного періоду було характерним також застосування педагогами Східного регіону України у практиці вищих навчальних закладів незвичайних форм перевірки тестових завдань. Так, нестандартний підхід до оцінювання результатів контролю знань, умінь і навичок майбутніх учителів виявлено у практиці педагогів Харківського державного університету ім. М.Горького та Донецького державного університету. Разом з тим, досвід здійснення контролю знань студентів у вищих навчальних закладів Східного регіону України досліджуваного періоду засвідчив, що тест доцільно доповнювати й іншими видами контролю. Відтак, встановлено, що паралельно з тестами для проведення усіх видів контролю викладачами використовувалися також контрольні роботи.

Зазначимо, що у 80-і рр. ХХ століття у галузі контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів освіти досліджуваного регіону наскрізною була тенденція до зміцнення навчальної дисципліни, підвищення відповідальності

студентів за її порушення. Вищеназване було зумовлене завданнями Постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вищої освіти в країні» [3]. Згідно з документом основним завданням вищої школи визнано підготовку висококваліфікованих спеціалістів широкого профілю, які відповідали тогочасним вимогам науково-технічного прогресу. Це зобов'язувало професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів вести наукову, навчальну та методичну роботу на високому рівні, а студентів – систематично та глибоко оволодівати теоретичними знаннями й практичними навичками з обраної спеціальності. Однією з найважливіших умов, що сприяли підготовці спеціалістів високої якості, було дотримання умов трудової та навчальної дисципліни.

Відповідно до згаданої постанови встановлювався жорсткий систематичний контроль за відвідуванням занять студентами, що забезпечувалося чіткою регламентацією функціональних обов'язків викладачів, старост навчальних груп із контролю за відвідуванням занять, формою звітності студентів за пропуски занять і заходи відповідальності за порушення навчальної дисципліни [3].

Організація систематичного контролю за відвідуванням студентами навчальних занять передбачала персональну відповідальність старост навчальних груп за відвідування студентами навчальних занять і здійснення щоденного контролю за присутністю студентів на заняттях.

У період 1981-1985 рр. контроль навчальної роботи й оцінки знань студентів на іспитах здійснювався відповідно до Інструктивного листа № 31 від 26 жовтня 1981 р. «Про контроль навчальної роботи і оцінки знань студентів на іспитах» [3]. Згідно з даним документом контроль за перебігом навчальної роботи студентів у всіх його формах необхідно було розглядати в якості одного з основних засобів управління

навчально-виховним процесом. Контроль повинен був спрямовуватися на об'єктивний і систематичний аналіз перебігу вивчення та засвоєння майбутніми спеціалістами навчального матеріалу програми в повній відповідності до вимог кваліфікаційних характеристик, навчальних планів і програм, затверджених у встановленому порядку. При цьому діагностика навчальних успіхів студентів мала сприяти організації навчальних занять і посиленню їх відповідальності за якість отриманих знань.

Історіографічне дослідження досвіду організації процесу навчання студентів Східного регіону України свідчить, що у 80-х рр. ХХ століття поряд із зазначеними видами контролю більш ефективно та широко почали використовуватися тести. Так, з'ясовано, що з метою підвищення ефективності організації навчально-пізнавальної діяльності студентів тести застосовувалися на різних етапах навчання: у ході вивчення нового матеріалу (визначався ступінь уваги, доза засвоєних знань, закріплювався матеріал), під час опитування вже вивчених тем з метою перевірки самостійної роботи студентів з рекомендованою літературою. Крім того, запровадження тестів у процес навчання студентів надавало можливість індивідуалізувати процес навчання за рахунок добору відповідних завдань до практичних, лабораторних, семінарських занять.

З метою виявлення рівня і якості сформованості знань студентів, педагоги вітчизняних університетів дотримувалися таких вимог до тестових завдань, як: відповідність тесту змісту та обсягу матеріалу, простота, однозначність, відповідність тесту рівню засвоєння знань, що контролюється, систематичність і послідовність тестів (тести повинні застосовуватися у системі, що сприяє більш повному виявленню рівня знань, розвиває активну розумову діяльність і забезпечує більш глибоке засвоєння інформації), різноманітність тестів [8].

У практиці вищих навчальних закладів Східного регіону України у 80-х рр. ХХ ст., як правило, вживалися відкриті або закриті (альтернативні) тести. У відкритих тестах надавався тільки початок фрази, решту повинні були дописати студенти. Закриті тести включали в себе декілька варіантів відповідей, серед яких студенти обирали одну правильну. На ефективності використання таких тестів під час аудіювання вказували викладачі вищих навчальних закладів Луганська, Донецька, Харкова. Вони включали до тестів такі завдання, як знаходження правильної відповіді з чотирьох запланованих варіантів, схематичне відображення інформації, яку студенти прослухали, заповнення пропусків у тексті, встановлення зв'язку між текстом, що прослуховували, та запропонованими альтернативами. Вибір тестів під час організації навчально-пізнавальної діяльності студентів обумовлювався, перш за все, специфікою навчального матеріалу.

У ході історіографічної розвідки виявлено, що з метою попереднього виявлення рівня сформованості розумової самостійності студентів-першокурсників і підготовленості їх до навчання у вищих навчальних закладах Харкова та Луганська проводилися контрольні роботи. Під час здійснення підсумкового контролю також проводилися письмові контрольні роботи, які дозволяли отримувати більш повну картину досягнутих результатів. Ціллю таких контрольних робіт була перевірка досягнутого рівня знань, умінь та навичок у результаті організації самостійної діяльності слухачів.

У практиці вищих навчальних закладів Східного регіону України 80-х рр. ХХ століття після викладання нового матеріалу практикувалося проводити усні опитування. Як правило, вони спрямовувалися на з'ясування викладачем рівня засвоєння студентами нових знань. До того ж усні опитування дозволяли викладачеві оцінити творчий підхід до отриманих знань та логіку мислення студентів і таким чином визначити рівень їхньої розумової самостійності.

У контексті досліджуваної проблеми зазначимо, що одним із ефективних видів опитування студентів вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону досліджуваного періоду з метою контролю знань студентів уважався метод критики. Сутність його полягала в тому, що відповідь слухача, оформлена на дошці (задача, приклад), критично оцінювалася іншими слухачами, зауваження яких викладач враховував під час подальшого поточного контролю. Такий вид контролю стимулював студентів самостійно знаходити засоби та способи їх розв'язання, організувати та регулювати свою діяльність, передбачав також розвиток навичок самоконтролю.

Аналіз науково-педагогічної літератури з теми дослідження свідчить, що однією із форм контролю знань студентів у 80-х рр. було анкетування, мета якого – виявлення ступеня володіння тими чи іншими навичками навчальної діяльності. Як правило, анкетування проводилося на початку навчального року, у середині та в кінці.

У ході наукового пізнання встановлено, що специфіка організації контролю знань студентів у досліджуваній період значною мірою обумовлювалася врахуванням профілю фахової підготовки студентів і традиціями вищих навчальних закладів Східного регіону України. Наприклад, для майбутніх спеціалістів гуманітарного профілю наголос робився на формування у них мовленнєвих і граматичних умінь і навичок, вмінні робити аналіз літературних творів тощо.

Однак вивчення досвіду роботи вищих навчальних закладів Східного регіону України зазначеного періоду виявило низку проблем у організації діагностування навчальних досягнень студентів, а саме: 1) контролю часто бракувало систематичного характеру; 2) методи та форми оцінювання навчальних досягнень студентів не завжди враховували дидактичні цілі, були розраховані на пам'ять студента й потребували репродуктивної діяльності за зразком; 3) усне опитування нерідко перетворювалося на

діалог між студентом, який відповідав, і викладачем, у той час як решта студентів виступала у ролі пасивних спостерігачів; 4) при письмовому контролі занадто слабо реалізовувалася його навчальна функція, тобто студент так і залишався з його помилками та прогалинами у знаннях без їх належної корекції; 5) контрольні функції часто зводилися до констатації факту незнання студентом тієї чи іншої частини навчального матеріалу, замість оцінювання його навчальних досягнень як результату плідної пізнавальної діяльності; 6) при оцінюванні, переважно, реєструвалися розуміння, впізнання, репродуктивний рівень засвоєння знань, утім творчий, реконструктивний рівень володіння матеріалом найчастіше залишався поза увагою викладача [6, с. 152-153].

Таким чином, історіографічне вивчення досвіду роботи вищих навчальних закладів Східноукраїнського регіону 50-80-х рр. ХХ ст. дозволило дійти **висновку**, що ефективність організації процесу навчання залежала від оптимальної організації систематичного контролю за навчальною діяльністю студентів. Установлено, що досліджуваний період характеризувався наявністю всіх видів контролю, поширенням форм періодичного контролю навчання студентів, зокрема введенням атестування, активним розповсюдженням програмованого контролю (60-70-ті рр.); посиленням уваги до систематичного діагностування навчальних успіхів студентів вищих навчальних закладів та активізацією самоконтролю (70-ті рр.); впровадженням у практику вищої школи регіону тестів паралельно із застосуванням інших форм контролю (70-ті рр.); поширенням використання різноманітних тестових завдань, впровадженням нових методів та форм контролю (80-ті рр.). Виявлено також низку проблем у організації систематичного контролю навчання студентів, що слугували поштовхом для реформування навчально-виховного процесу ВНЗ. **Перспективами подальшої розвідки** можна вважати вивчення подальшого розвитку контролю навчання студентів.

Література

1. Архів Слов'янського державного педагогічного інституту. – Спр. 2296. Директивні вказівки Міністерства вищої освіти УРСР. – 188 арк.
2. Державний архів Харківської області. – Р 2792. – Оп. 7. – Спр. 431 (Отчет о работе Харьковского государственного университета имени А.М.Горького за 1950 – 1951 учебный год). – 145 арк.
3. Народное образование в СССР: сб. нормативных актов. – М.: Юридическая література, 1987. – 336 с.
4. Наумченко И.Л. Самоконтроль в студенческом самообразовании / И.Л.Наумченко // Организация самостоятельной работы студентов: материалы пятой методической конференции: тезисы докладов. – Саранск, 1972. – С. 18 – 24.
5. О мерах по улучшению учебно-воспитательной работы в высших учебных заведениях СССР: из приказа Мин-ва высшего обр. № 1865 от 11 ноября 1952 г. / Сб. руководящих и инструктивных материалов. – [2-е изд.]. – М.: Гос. уч.-пед. изд-во Мин-ва Просвещения РСФСР, 1955. – С. 59 – 60.
6. Педагогіка вищої школи / [В.П.Андрущенко, І.Д.Бех, І.С.Волощук та ін.]; за ред. В.Г.Кременя, В.П.Андрущенка, В.І.Лугового. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 256 с.
7. Помагайба В.И. Практические занятия по педагогике / В.И.Помагайба // Советская педагогика. – 1950. – № 2. – С. 95-102.
8. Шевело А.С. Из опыта формирования самостоятельности студентов на практических занятиях по высшей математике / А.С.Шевело // Проблемы высшей школы. – 1985. – № 55. – С. 83 – 86.